

MEGÁLMODOTT ÉLET ÉS ÁTÉLT ÁLOM

D É S I Á B E L

HA FELÉBRED AZ ÁLOM

1.

A nappali álom
szürkében alszik
éjszaka várja
az ébredést

a lebegő szín
és suttogó hullám
ébreszti benne
a szépség szavát

a nappali álom
bennünk alszik
szürkében várja
az éjszakát

a szürkeség álma
színes világ
színek virága
ébredő szerelem

az ébredő álom
bennünk alszik
virágot suttog
a fagyos tájnak

a kövek mélysége
ősrégi sötét
kertet terem
az álmok felett.

2.

Ki ébreszti
bennem az álmat
anyagi létem
új sóhaját

felhők között
a folyókat
s a tengerben
a végtelent

milyen tájon
lépked bennem
a mélységek
szárnyalása

a magányos
didergések
vágy-szerelmet
virágzanak

minden jajszót
szürkébe von
a halott csend
zuhanása

a szürkeség
nyomorából
kivirágzik
minden csoda

ki ébreszti
a csodákat
a holt kövek
rejtett álmát.

3.

Ölelő kezek
virágos ujjak
virágillat a
haj kertjeiben

a test mélységei
sóhaj virágok
madárnak szánt
röpke mosoly

álmokat ölelő
virágok szava
szerelmi jelek
a tó felett

játékos halak
elfolyó csodája
a madarak
énekülő álma

és minden ének
a legszebb élet
születő csoda az
élet felett

restünk mélységei
halak és madarak
a kertek álmában
szivárvány felhő.

4.

A mélység felhozza
a koponya arcát
a halál arca
nézi az életed

halállal szemben
mit ad az élet
kevéske szerelmet
keserű lében

a tények közt
hol van a remény
a tüskebokor
józan és szerény

két halál közt
megfagy a csend
jégvirág lesz
kérdő szemed

az étellel szemben
mit ad a halál
örök kérdőjelet
a csend falán

lépteid után
megszólal a csend
semmibe zuhan
a szerelmed

volt-e szerelem
s lesz-e élet
álmaid egykor
kinek is remélted

a mélység felhozza
a koponya arcát
arcod a halál
ha nincs életed.

5.

Álmokból növekszik
kertekből sarjad
vágyakból szépül
az életed álma

énekülő virág és
születő holdfény
szivárvány élet
az álom felett

tenyeremen virul
eljövő mosolya
az egész test íze
virágos kert szava

álmaiban a macskák
virágot esznek
a virágok szerelme
simogató álom

az álmok léptei
zenét lehelnek
zene és szív a
gondolat álma

és minden gondolat
suttogó virágszál
és léptei nyomán
felébred az álom.

6.

A gyermekkor álma
évekbe merül
elfedi a munka
lassú sivataga

ki hozza fel újra
a játék örömet
a fecskék röptét
a padlás kuckóját

ha vakkant a kutya
és a kedves cica
álmokat dorombol
az alvás küszöbén

felmászol a fára
nézni a madarat
s a kutyával együtt
szaladsz a mesébe

a háztetőn
kémény szalad
csillag van a
paplan alatt

a nagymama kertje
a mesék világa
itt terem az élet
legszebb valósága

ha csoda az élet
és mese az álom
a kalács megterem
minden rózsaszálon.

7.

Az álmok felett
kertet terem
ősrégi sötét
kövek mélysége

a fagyos tájnak
virágot suttog
s bennünk alszik
az ébredő álom

ébredő szerelem
színek virága
színes világ
a szürkesség álma

az éjszakát
szürkében várja
s bennünk alszik
a nappali álom

a szépség szavát
ébreszti benne
a suttogó hullám
és lebegő szín

az ébredést
éjszaka várja
szürkében alszik
a nappali álom.

VALLOMÁS ÉS VERSKOMMENTÁR A HA FELÉBRED AZ ÁLOM CÍMŰ VERSHEZ

1.

A *Ha felébred az álom* című vers megírása előtt az álom sejtelme és vizuális képrendszere lebegett előttem. A megírás után jelentkezett a vágy, hogy mindezt önmagamnak kielemezzem, megmagyarázzam. Kérdésekkel és kételyekkel vívódtam: Hogyan lehet az álmok bizonytalan és irracionális világát versben megszólaltatni? Hogyan lehet másféle rendszerben, egy más képvilág és nyelv segítségével elmondani azt, amit az álmok világa tár elénk? Lehet-e két világot és nyelvrendszert megszólaltatni a költészet mai keretei közt? Ha végigjárjuk ezt a bizonytalan és homályba vesző utat, lehet-e az út végén erről valamit a műhelytanulmány és a vallomás nyelvén elmondani? Szóra lehet-e bírni az álmok világát a költészet nyelvén? És ha lefordítjuk a költészet nyelvére, megőrzi-e mindazt, amit az álomvilágban jelentett? Mit nyerhet tehát e kísérletek és költői kalandok során a költészet?

Az álom a sohasem volt és el nem érhető létet tárja fel. Láthatatlan és javarészt öntudatlan vágyak és félelmek szólalnak meg benne. Mindez állandó kihívást jelent a költészet számára. A költészet is a vá-

gyak és félelmek világáról ír, de azt a köznapi élet kereteiben próbálja meglátni és megszólaltatni. A költészet az ember nyelvén akarja elmondani azt, amit az álmok egy emberen túli lét nyelvén mondanak el.

Miről is szólhat az álom világa a költészet örök kérdései előtt? A költészetként megszólaló álomvilág mennyiben lehet emberi, és mennyiben maradhat meg az eredendőn emberen túli és emberfölötti képek é jelenségek emberi nyelven alig kifejezhető világában?

A tudomány az álmokról szólva kénytelen minduntalan segítségül hívni a művészet képi, látomásos világát. Csak a művészet, a tudománytól eltérő világ és nyelv szólhat róla. A zene tud legközelebb férközni a: álmok nyelvéhez és világához. Talán ezért is marad a zenei nyelv titk: számunkra ismeretlen és elérhetetlen.

Az álmok világa kísértés és kihívás minden művészet számára. El kell fogadni ezt a szép próbát, és próbára kell tenni képességeinket és lehetőségeinket. Az álmok új ajtókat és új ablakokat nyitnak meg. Be lehet lépni ebbe a világba, hogy az új élmények és tapasztalatok révén gazdagabbak legyünk.

2.

Mit is mondhat a költő saját művéről ötévi írás, átdolgozás és örökkelégedetlen javítgatások után?

Az első ötletektől és vázlatoktól hosszú út vezetett az utolsó változatig. De a megjelent változat sem lehet az utolsó, még mindig fennáll az örökös javítgatások kísértése és kihívása, és az örökké kísértő gondolat: hátha az új szöveg majd jobb lesz. Hátha sikerül a javítások révén továbblépni, hátha sikerül valamit szebben, teljesebben és pontosabban kifejezni.

Hogy írás közben mi történt és hogyan, azt csak a javítások és változatok sorai jelzik. De ezek is csak a végeredményt. Mert mielőtt még valamit leírunk, sok minden lejátszódik gondolatvilágunkban, amit nem tudunk kifejezni. Hogyan magyarázza meg az ember annak, aki nem foglalkozik alkotómunkával, hogyan játszódik le írás közben a gondolkodás? Az író leül az írógéphez, és leír egy mondatot, utána leírja a második, a harmadik és a többi mondatot, és írás közben maga sem tudja, hogy ezt vagy azt miért írja le, és hogy milyen belső program és ötletvilág alapján írja le épp ezt, és nem valami mást. Hogyan magyarázza meg, hogy mi az írás, amikor sokszor elkezd egy mondatot, és azt sem tudja, milyen lesz a következő mondat, miről szól, de ír, a mondatok követik egymást, és utólag elolvasva logikus rendet és rendszert alkotnak. Persze, mindez csak akkor rettetes, ha utólag visszagondol az egésze és megpróbálja elemezni, hogyan is fejlődött ki az írásmű rendszere és művészi világa. Talán arra kell gondolnia, hogy vannak emberek, akik egy magánlevelet sem tudnak megírni, mert nem tudják, mit

is mondjanak. És íme, itt van az író, ez a furcsa emberfajta, aki leül az írógéphez, elkezd az írást, egyfolytában megír néhány fejezetet vagy cikket, novellát, tanulmányt. Pedig írás előtt nem tudta, miről fog írni. De az írás után, íme, elnézi a munkáját, és csodálkozik, hogy íme, elkészült, és minden a maga helyén, rendben van.

A vers is ilyen hirtelen felbukkanó csoda. Sokévi munka után itt a mű, úgy látszik, megvalósult valami, ami néhány évig bizonytalannak és megfoghatatlannak tűnt.

A vers szép látszatként megjelenő életének utólag kell igazolnia létét és igazságát. A versnek az időben kell igazolnia ittlétét és mibenlétét. A vers ily módon úgy áll előttünk, mint a nyári sétákon előttünk hirtelen felbukkanó, mezei virág. Itt van előttünk, és szép. Megállunk, megcsodáljuk, és nem értjük, hogy miért bukkant fel éppen itt, hogyan és miből lett ilyen szép virággá.

A vers azonban a szilárd formára törekszik. Ragaszkodik a leíráshoz, és ahhoz a lehetőséghez, hogy a leírás és elolvasás után tudatunk része legyen. Azáltal van tehát, hogy írott jelként előttünk áll, és mint ilyen, képes tudatunk aktív része lenni; mert amikor elolvastuk, a gondolatok és kérdések sorát indítja el bennünk.

De hogyan lehet a vers időben álló és időt álló valóság a maga jel voltában? Igénye és feladata tehát az, hogy időálló gondolat és üzenet legyen. Zenei hullámai látomásokká válnak, és hullámzó gondolatként jutnak hozzánk. A vers valahol a zene és a filozófia közt foglal helyet. De rokonságot tart fenn a festészet látomásos jellegeivel, képzelt képi világával is.

Az írott szó stilizált, tömörített, önmagán túllépő irodalmi forma. Csak úgy lehet vers, ha túllép a próza hétköznapiságán és banális, szóközlő voltán. A szürke hétköznapiokat kifejező prózával szemben a költészet az ünnep hangulatát és különösségét árasztja. A vers minőségi többletet jelent a prózával szemben. Egypár lépcsővel magasabb helyet foglal el, épp ezzel ível felfelé, új lehetőségek felé. A vers meghatározása is épp ezért csak általános és elvont kép és hasonlat lehet.

Eljuthatunk-e a vers értelméhez egy tartósabb és több bizonyosságot nyújtó világban? Van-e olyan mérce, amelyet a vers értelmének nevezünk? Hogyan érhetjük el és igazoljuk a vers költői mivoltát a hétköznapi világ egyre szürkébb és költőietlenebb világában? Mi is feltehetjük a híres hölderlini kérdést: „Wozu Dichter in düftiger Zeit?” (Minek a költő a szegénység világában?)

Van-e az emberi nyelvben és gondolkodásban szilárd alapja és mérceének nevezhető léte a költői értéknek, a költői jellegnek? Ha feltételezzük, hogy van, akkor ez mennyiben realitás, és mennyiben a mai képzelet alkotta, szavakból, hasonlatokból és sejtelmekből alkotott konstrukciónk?

Kinek fedje fel a költő a legfontosabb kérdést? És ki tud arra vála-

szolni, hogy meg tudja-e a vers teremteni a maga költői világát pusztán létével? Létét el tudja-e fogadtatni értő és értékelő tudatunkkal? Hogyan tudjuk ezt a találkozást kifejezni és fogalmilag megérteni? Hogyan léphet át költői létéből a költészet a konkrét valóság világába? A költészet álomzerű és utópikus jellege mikor válik az életet alakító tényező fontos részévé?

Rákérdezni a költői létre mint különös emberi létformára, kérdésessé tenni a költői jelleget és a benne lakozó formavilágot, ez a költészet léttana, ontológiája. A költészet tehát van, bár sokszor kételkedünk benne. De hogyan van a kételyek ellenére is, és hogyan válik kérdésessé akkor is, amikor legtisztább műveiben és eredményeiben áll előttünk?

Kérdéssé tenni a létet azt jelenti, hogy a dolgok lényegét, a fájdalmak és remények szívét tárjuk fel.

A vers ereje a maga létvilágában és megfogalmazást igénylő és elvárási időfolyamatában szólal meg. És akkor válik rejtéllyé, amikor az evilági realitások jelenségének akarjuk megérteni és elfogadni. Amíg csak sejtjük és halványan látjuk a dolgokat, addig tudjuk is e lét különös valóságát. Amint racionalizálni akarjuk, és fogalmilag is meg akarjuk érteni a költői jelleget, azonnal alakot és formát változtat, megfoghatatlanná lesz. Kisiklik a kezünk közül, épp akkor, amikor már-már azt hittük, elérkeztünk a titkok nyitjához, amikor elérkeztünk a kapuhoz, amelyen át a dolgok igazi lényege és mibenléte élénk tárul.

És mi, ezen túl még inkább, mint eddig, csalóka látszatok foglyai maradunk, és be kell látnunk a racionális és logikai elemzés csődjét, amikor a művészethez akarunk közeledni. Ha egy épületnek kielemezzük minden követ, tégláját vas- és betonszerkezetét, akkor csak arról beszélhetünk leltárt, hogy az épület miből állt össze, milyen az anyagi alapja és a szerkezete. Mindez semmit sem mond a művészi alkotás belső szelleméről, amely áthatja, és amely végső fokon művészi formálja az alkotást. Ez a belső titok semmilyen stílári és strukturális elemzéssel sem magyarázható meg.

3.

A művészet befogadást és megértést igényel. A költészet ott van emberi létünk küszöbén, várja, hogy megszólítsuk, és megértsük az ő szavát és kérdését.

A szándékolt cél megvalósítása mindig szépnek és könnyűnek ígérkezik, csak később derül ki, hogy a létezés örök csalóka látszatait szólatatja meg első szavaiban és mozdulataiban.

A művészi jelleg értelme csak hosszabb távon sejlik fel előttünk. És itt a kordivat, a korszellem, az ismert normák és elfogadott módszerek oly keveset jelentenek. A művészet világa mindig is láthatatlan vitát folytat a mi világunkkal. És amint önálló életre kel, a műalkotás máris

eltávolodik tőlünk, önálló és új költőiségével néz szembe velünk, a maga másik életét folytatja. A művészi alkotás akkor éri el nagykorúságát, amikor műalkotásként megjelenik a társadalmi életben, és a művész már nem szólhat bele életébe és további útjába.

A műalkotás önálló útját és további célját ezentúl már időbeli élete hívja ki vitára és örök viadalra. A cél az, hogy kiállja az idő próbáját, és szövetségesül hívja a jövőt. A művészi alkotás ereje abban a láthatatlan belső izzásban, belső erőben van, amely áthatja egész létét, de konkrét valóságként mégsem érthető, mégsem fogható meg. A korok szellemének és igényének változásával a műalkotás élete is változik. Minden korban más hangon és más igényekkel szólal meg. Minden kor a maga szemével látja és éli át Hamlet örök kérdéseit és dilemmáit. És épp ezért senkinek sincs örök és kizárólagos joga ahhoz, hogy kimondja és mindenkivel elfogadtassa a maga véleményét.

A művészi érték tehát a műben rejlik, titkos és megfoghatatlan, amely mágiusus erőként sugárzik felénk. De ha megkérdezzük, miből tevődik össze ez az erő, és hogyan válik azzá, akkor csak tétován és tanácstalanul állunk. Minden műalkotás szavakból, mondatokból, közlésekből áll, ugyanazokból, amelyeket az átlagember használ, és ugyanarról beszél, ami a többi ember életében is érdekes, fontos vagy kínos kérdésnek számít.

A művészi alkotás legnagyobb rejtélye a közönségre, a befogóra gyakorolt hatás, az, hogy a műalkotás hogyan és mikor hat, hogyan halványul el más korokban e hatás, és hogyan újul meg újból egy másik korszakban, vagy múlik el a feledés homályában. A felfedések és feledések. Az értékek és félreértések gazdag és kiismerhetetlen szövevénye nagyobb titok, mint maga a műalkotás. Nagyobb titok, mert ez irracionális és megfoghatatlan, csak azt mondhatjuk róla, hogy így van, de nem értjük, miért van így.

A műalkotások létezése nem egyenes vonalú és felfelé ívelő. A művészet történelmi útja tele van félreértéssel. A túlértékelt és divatos művekkel párhuzamosan léteznek ismeretlen és félreismert műalkotások. Ezek néha évtizedekig várják, hogy elérkezzen az idejük, és felébresszék őket. A látszatláthez így kapcsolódik a látszathalál hullámzó és megújuló folyamata. E két végletnek csak az a közös tulajdonsága, hogy időről időre változik, mindig a maga másik végléte felé fejlődik. A köznapi realitásokhoz szokott, a banális élet- és világszemléletű ember képtelen megérteni ezt az ellentmondást, a dolgoknak ezt a paradox igazságát, ahol az állítások ellenkezője is éppúgy igaz, és ahol minden másképp van, mint ahogyan kezdetben elképzeltük.

A mű önálló élete csak az alkotójának, kortársainak halála után kezdődik. Ekkor már eltűnik az a kedvező vagy kedvezőtlen légkör, amely a művek alkotóját körülvette. Ekkor már nem emlegetik a művész bűneit és emberi életének kínos és kétes tényeit. Elfeledik azt is, hogy a

maga korában közkedvelt, népszerű, elismert és kitüntetésekkel, jutalmakkal elhalmozott művész volt-e. A kései utókor tudomásul veszi a tényeket, de a legfontosabb mindig a műalkotás lesz. A műalkotások tényén és életén át értékeli és értelmezik a művész életét. A nagy alkotók bűneit megértik, megbocsátják, vagy legalábbis igyekeznek megmagyarázni és megérteni. És ugyanúgy, ha az egykori szép sikerek, elismerések és népszerűség mögött nincsenek időálló, értékes művek, akkor kérdésessé válik az egész életmű.

Amíg a művész él, addig az életén, környezetén, magatartásán át szemléli műveit. Halála után művein át szemléli az életét. Ez az átváltás egy hosszabb, néha évtizedekig tartó folyamat eredménye. Minél problematikusabbak a művész művei, élete, tevékenysége, annál hosszabb ez a folyamat is. Számunkra már nem fontos, hogy Dante melyik politikai párthoz tartozott, és akkoriban kinek, miben és mennyire volt igaza. Pedig hát akkor ezen városok és tartományok sorsa múltott. Az utókor ezért szinte értetlenül áll a néhány évtizeddel ezelőtti botrányok, vádaskodások, súlyos ítéletek és üldöztetések előtt. De ugyanúgy közönnnyel és unalommal veszi tudomásul, hogy ezt vagy azt az írórt mennyire szerették, becsülték, értékelték, mert az utókor szemében némely művész értéktelennek és gyengének minősül. És bizony, ez néha tartós igazsággá is válik.

A művészi alkotás a művész halála után látszatmagányba kerül. Ezt a látszatmagányt azzal próbálják feloldani, hogy megszólalnak a kortársak, az emlékezők, az életrajzírók, a tudományos elemzők és monográfusok. Eközben megidézik a művészt is. Az ő szava, bármennyire is belülről szól hozzánk, és bármit is mond nekünk e világról, lényegében mégiscsak egy másik világot idéz fel. A művész igazi világa a műalkotás. Élete és emberi világa teljesen beleépül a műalkotásba. A művész épp ezért csak arról beszélhet, ami elsődleges céljai, szándékai, és tervei közé tartozott. Hogy végül is mit hozott létre, s annak milyen jellege és értéke van, ahhoz ő ért legkevésbé. A művész ebben a világban él, és képtelen ebből kilépni. Nem lehet bíró és ítélő a saját életének és legbensőbb emberségének kérdéseiben.

Épp ezért a művész az, aki a legjobban elcsodálkozik művének jellegén és eredményein. Csodálkozik, mert bár terveit, elgondolásait és felvázolt ötleteit alapján mindezt ő írta, a műben nagyon sok olyan részletet és nagyobb egységet fedez fel, amelynek a létrejöttét és jellegét nem tudja önmagának sem megmagyarázni. És mire eljut odáig, hogy józannabb és kritikusabb távlatból nézze művét, már a mű is önálló életet kezdett, és ezt a művész többé nem tudja sem megérteni, sem befolyásolni. A műalkotás mint önálló és külön életet élő világ áll vele szemben. A külsővé vált művészi élmény eltávolodik és elidegenedik tőle.

Ha a művész meg akarja magának őrizni művét, nem teheti közcincsé, és nem beszélhet róla sem a közönségnek, sem barátainak. Belső,

lelki életét úgy kell megőriznie és továbbfejlesztenie, hogy a műalkotás anyagát és világát állandóan formálhassa és javíthassa. Az alkotás folyamata lehetővé teszi a művész számára, hogy benne éljen e világban, és azt mint saját világát és művészi alkotólehetőségét állandóan alakítsa, a maga igényei és tervei szerint formálja meg.

Talán ezzel magyarázható az őszinte és igényes művészek idegenkedése a nyilvánosságtól. Mert a művész alkotóéletének egyaránt lényegi kifejezése mind az elismerésre, a népszerűségekre való törekvés, mind az az igény, hogy művészi világát megtartsa magának. E két művészi magatartás szervesen összefügg, és egymást kiegészíti. Ezek egyensúlyától és harmóniájától függ az egész életmű kifejtése és megvalósulása. Ahol az egyik javára megbomlik a rend, ott valami elváltozás, degenerálódás jön létre. A teljes elzárkózás szinte lehetetlenné teszi az önkifejezést, a megvalósulást. A mindent azonnal közreadó, iparszerűen gyártott és kiadott művek pedig degradálják és olcsó cikkek gyártójává, iparossá változtatják az alkotót. És itt nemcsak a termékenység mértéke a döntő, hanem az a felületes sietség is, amely mindezt elrendezi, és kiadásra, közre adásra serkenti.

Kafka egész életében ezzel küzdött, és talán ennek a félnék és magába zárkózó természetnek a következménye, hogy egész életében egy vékony kötetnyi műve jelent meg, életművének mintegy tizedrésze. De e kérdés egész más értelmet kap, ha nem íróról van szó, hanem festők, szobrászok alkotásairól. Itt a műalkotás egyetlen példány. A festő a művét újra meg újra kiállíthatja és színes reprodukciót is készíthet róla. Mindez lehetetlenné válik, ha az egyetlen példány egy ismeretlen gyűjtő magántulajdona lesz. Teljesen elveszett nemcsak a művész, hanem a közönség számára is.

A művész számára tehát a művétől való megválás szegényedést jelent, s ezáltal lesz a művész népszerű és ismert. Ez azt jelenti, hogy a művész azáltal gazdagodik és válik ismertté, hogy megválik a művétől, és magára marad.

A művész tehát csak szegénységben, ismeretlenségben lehet igazán gazdag és önálló, szabad ember. De mindez ugyanakkor azt is jelenti, hogy a világ mit sem tud az ő művészi életéről és tevékenységéről. A művész tehát, aki teljesen megvalósította a maga művészi törekvéseit, és közreadta, megjelentette, nyilvánosságra bocsátotta a maga műveit olyan lesz, mint egy kifosztott raktár, amely egykor tele volt kincssel, de most üresen rátong. A művész élete ígylhat önmaga végleteiben és ellentéteiben fejeződik be.

És hogy mindezt elérje, végig kell járnia a maga életét. És amikor néhány évtizednyi alkotómunka után végleg célhoz ért, akkor már semmi értelme nincs az életének. Ekkor már rendszerint öreg is, beteg is, kedvetlen is arra, hogy mindezt élvezze és a maga örömeire és hasznára fordítsa. Most már csak a halál ideje és módja érdekli. Ez volna tehát

az a sikeres művészi élet célja és végső értelme. A végső kérdésekre tehát csak az igazságot kimondó és kifejező rezignáció felel. A cél mindig valami más, és a felelet mindig máshonnan érkezik. De a felelet mindig elcsüggeszt.

4.

Örök vágyak és félelmek szülik a művészetet. Ez a két véglet áll minden dolog kezdetén. A szép világ álmainkban vár ránk, az, ami van, rendszerint félelemmel és menekülésre készítő vacogással tölt el bennünket. De ez a két világ ott van az álmainkban is. Mi mindig is e két világ visszariasztó vagy reményekkel hívó képeiről álmodunk: a költészet így lesz létté vált nyelv.

A szép világ a gyermekkor, a szerelem, a boldogság szép és biztató képpéél szól hozzánk. De e képsorok mellett felvonul a másik világ is. Nemcsak vele párhuzamosan, hanem e képekkel keverve is: az örök és bizonytalan félelem. És ha félünk, legtöbbször nem is tudjuk, mitől, s azt sem, hogyan háríthatjuk el okait. A félelem világa, ez a teljes élet.

Ebből a kettős álmvilágból bukkant fel ez a vers is.

Az álmok és vágyak világa az utópiából néz felénk. És mi örökké az utópia világa felé irányítjuk terveink és vágyaink világát. És közben tudjuk azt is, hogy mindebből nagyon keveset sikerül megvalósítani. A filozófia évszázados kérdése a *van* és a *legyen* közt feszülő ellentét kérdése. De ez a szándék hol a harc, hol az utópikus álmodozás közt ingadozik vagy lebeg.

Az álmok világát az emberek az élet apró kis szigetein keresik, a percnyi pihenések, álmodozások, a józanabb tervezések tárják fel az álmok és álmodozások lehetőségét. A részegség, a kábulat az öntudatlan világok mesterséges paradicsoma azért is lehet oly vonzó, mert olyasmit ad, amit az élet konkrét és szürke valósága sohasem adhat. A kábítószerek és alkohol élvezői azzal érvelnek, hogy legalább néhány percig vagy óráig boldogok, nyugodtak. Enélkül azonban még ezt sem érhetik el. Az emberek tehát vállalják a lassú, de biztos romlás, és nemegyszer a konkrét halál lehetőségét is, mert mindenáron legalább néhány percig vagy óráig boldogok akarnak lenni.

A veszély és a halál képe a kijózanodás; az eszmélés az önvizsgálat serkentője és irányítója lesz. A középkori szerzetesek alapvető jelmondata a *memento mori* volt, ami azt jelentette, hogy gondolj a halálra, mert nemsokára úgyis meghalsz, és utána jön az igazi élet, a pokol vagy a megdicsőülés.

Ha azonban ma adjuk ki a jelszót: *memento mori*, ez a számunkra azt jelenti, hogy próbáljunk szebben, okosabban, emberségesebben, értelmesebben élni. És ha értelmes életet éltünk, akkor a halál is megváltozik. Az értelmes életet élő, az egész életet józanul átgondoló ember számára

a halál az út vége, az élet racionális, pillanatnyi megoldása. Mert az élet csak úgy újulhat meg, ha egyes sejtjei az életnek szüntelenül elhalnak, és ezzel egyidőben új életek jönnek létre. Az élet elviselhetetlen volna, ha az emberek életkora, tegyük fel, háromszor akkora volna, mint ma. A fiatal és életerős emberek közössége még szép életet biztosíthat, de mindez szörnyű lázálom volna, ha a társadalom háromnegyed része passzív, hasznos életre képtelen öregekből állna.

A halál a maga konkrét emberi jelentésében, apokaliptikus emlékeztetőként szüntelenül előttünk áll. Szembe kell vele nézni. Ki kell bírni a halál fájdalmas igazságát és félelmetes tényét. Ez a feltétele emberi szellemünk megerősödésének és fejlődésének.

Épp ezért a vers kiindulópontja és tengelye a halál tényével való szembenézés volt. Hogyan látjuk a halált az élet felől, és milyen az élet a halál felől nézve? A halál győzelme csak apró, pillanatnyi ütéseként jelent az élet testén. A szerelem, az élet, a megújulás gondoskodik róla, hogy minden távozó helyébe új életek lépjenek.

A halál tényét tehát közrefogja, átöleli és új egységbe emeli a szerelem két témája és verse. A halál a témája tehát a versciklus központi verseinek, a negyediknek. Ezt fogja közre a szerelemhez vezető út verse, a harmadik és a megvalósuló szerelem verse, az ötödik. Ezt öleli át újabb gyűrűként az álmodozás és az ifjúság, illetve a gyerekkor képe a második és hatodik versben.

Ekko kellett megírni a vers kezdetét és végét. Az első vers csakis az álom és az álmodozás világába vezető új vers lehetett, ez a ciklus első verse. Az utolsó pedig nem lehetett más, mint az életbe való visszatérés verse vagy az első vers fordított sorrendű megismétlése.

A versciklus ajtaja tehát az első—utolsó vers. Az egyik befelé vezet, a másik onnan kifelé.

A ciklus szerkezete ezúttal is a már több alkalommal alkalmazott rondó forma, vagyis az A-B-C-D-C-B-A forma. Ezt fejezi ki a versek hosszúsága és szerkezete is. A negyedik vers a leghosszabb, és a verset ölelő párok egyenlő hosszúak, és szerkezetileg is egymást tükrözik és egészítik ki.

A zenei szerkezet és stílus a nyelvben, a ritmusban, a dallamok hullámzásában, a meginduló, többször emelkedő és süllyedő formában valósul meg. Az igény tehát az volt, hogy a sajátosan gondolati és utópikus anyagot hogyan lehet a költészet formái keretei közt úgy megoldani, hogy formailag minél teljesebben alkalmazza és valósítsa meg a zenei nyelv formai és stiláris jegyeit. És mivel a költészet történetileg és esztétikailag is a zene és a filozófia közt foglal helyet, úgy hát ez a gondolati-zenei sajátosság úgy szólal meg, mint szándék és terv, a megvalósulás útján tett kísérlet.

A versciklus címe azt jelenti, hogy ha felébred az álom, akkor elalszik a köznapi, szürke és értelmetlen élet szegénysége. A szebb világ-

ra való ébredés folyamatát jelenti itt az álom képe és kerete, az álmodás és álom világa a dolgok felső életét és a szebb lehetőséget tárja fel. A világ belső szépsége az igazi szépség. A belső színek és ragyogások a belső tartalmak és az igazi élet jelei, Ami ezen kívül van, az már csak a halott, tárgyi világ külső felszínéhez tartozik.

Az emberi jelenlét adja meg a tárgyak, a jelenségek, a külső színek tartalmát. Amit átéltünk és belső életté változtatunk, csak az lesz végül is a mienk. A világ értelme ez a belsővé válás, a világnak tehát helyet kell találni a mi belső, emberi világunkban, mert csak, ha belsőleg éljük át a világ szépségét és értelmét, akkor lesz a világ igazi valóság a mi számunkra is.

Meg kell álmodni a világot, hogy később a valóságban is meg tudjuk szépíteni és valósítani. Ez pedig a művészet örök terve és álma marad. A művészet értelme az emberség értelmében van. Az embertelenség és pusztulás világában a művészet is elveszti értelmét, a művészet kérdése és örök igénye tehát az, hogy *legyen* világa, ölelje át, és valósítsa meg az új *van* világát.